Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 146

Tallinn, Toompea ja videosild Teisipäev, 20. oktoober 2026

Algus 14.07, lõpp 15.41

Juhataja: Madis Timpson (esimees)
Protokollija: Selena Eenmaa (konsultant)
Võtsid osa:
Komisjoni liikmed: Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Valdo Randpere, Stig Rästa, Vilja Toomast, Varro Vooglaid

Komisjoni ametnikud: Raini Laide (nõunik-sekretariaadijuhataja)
Puudusid: Lea Danilson-Järg, Heljo Pikhof ja Anti Poolamets
Kutsutud: Justiits- ja Digiministeeriumi kriminaalkoostöö ja õigusloome talituse nõunik Anne Kruusement, vanglate osakonna õigustalituse juhataja Laura Glaase, vanglate osakonna taasühiskonnastamise talituse nõunik Mariel Männiste ning vanglate osakonna sisekontrolli ja teabe talituse nõunik Rasmus Vaher, vandeadvokaat Jaanus Tehver, Tartu Ülikooli õigusteaduskonna direktor Priit Pikamäe ja karistusõiguse kaasprofessor Anneli Soo, Lõuna Ringkonnaprokuratuur juhtivprokurör Kretel Tamm (1. päevakorrapunkt)

Päevakord:

1. Vabariigi Valitsuse algatatud karistusseadustiku ja teiste seaduste muutmise ning kriminaalhooldusseaduse kehtetuks tunnistamise seaduse eelnõu (878 SE) teise lugemise ettevalmistamine (kaasamine)
2. Info ja muud küsimused

1. Vabariigi Valitsuse algatatud karistusseadustiku ja teiste seaduste muutmise ning kriminaalhooldusseaduse kehtetuks tunnistamise seaduse eelnõu (878 SE) teise lugemise ettevalmistamine (kaasamine)

Madis Timpson sõnas sissejuhatuseks, et täna toimub eelnõu 878 SE kaasamisring, kuhu on kutsutud eelnõu kohta arvamust avaldanud osapooled.

Esimees andis esmalt sõna eelnõu algatajate ehk Justiits- ja Digiministeeriumi (JDM) esindajatele, et saada meenutuseks ülevaade eelnõu eesmärgist ning kahe lugemise vahel esitatud ettepanekutest.

Anne Kruusement selgitas, et käesolev eelnõu on kokku pandud tegelikult kahest eelnõust. JDM-i kriminaalpoliitika osakonna ettevalmistatud osa puudutab tingimisi ennetähtaegset vabastamist, kriminaalhoolduse võimestamist ning oportuniteedi kohustuse täitmise üleandmist prokuratuurilt kriminaalhooldusele. Need muudatused tulenevad Vabariigi Valitsuse (VV) tööplaanist ning peamine eesmärk on vähendada bürokraatiat ja kohtute koormust ning muuta süsteem paindlikumaks.
Ta lisas, et täiendavad ettepanekud on vahepeal esitatud JDM-i vanglate osakonna poolt.

Laura Glaase sõnas vanglate osakonna poolt, et vanglate rakenduslikust poolest eelnõu menetluse käigus esitatud muudatusettepanekute eesmärk on lihtsustada vanglate töökorraldust ja kõrvaldada seniste sõnastustega sätete rakendamisel tekkinud praktilised probleemid. Lisaks tuleks kohtupraktikast tulenevalt täpsustada ka terminoloogiat.
Ta tõi veel esile, et muudatustega liidetakse kaks andmekogu, millega vähendatakse samuti bürokraatiat. Kokkuvõttes on tegemist vangistusõiguse ajakohastamisega.

Madis Timpson andis järgmisena sõna Eesti Advokatuuri esindajale Jaanus Tehverile.

Jaanus Tehver sõnas, et advokatuur on eelnõu kohta esitatud kirjalikus arvamuses väljendanud konkreetset muret seoses vangistusseaduse (VangS) muudatusega, millega soovitakse loobuda seni kehtinud selgesõnalisest ja üheselt mõistetavast keelust kontrollida kinnipeetava või vahistatu suhtlust kaitsjaga, sh kirjavahetust ja telefonikõnesid.

J. Tehver märkis, et kehtivas regulatsioonis on selleks juba võimalused ette nähtud ning regulatsioon on võrdlemisi selge ja ühemõtteline. Advokatuurile teadaolevalt ei ole selle rakendamisel seni tekkinud ka märkimisväärseid praktilisi probleeme. VV esitatud muudatused hakkaksid advokatuuri hinnangul justnimelt probleeme tekitama. Seetõttu on advokatuur seisukohal, et VangS §-de 29 ja 97 muutmisest tuleks VV pakutud kujul loobuda.

Madis Timpson andis sõna Tartu Ülikooli (TÜ) õigusteaduskonna esindajatele Priit Pikamäele ja Anneli Soole.

Priit Pikamäe sõnas, et TÜ õigusteaduskond on samuti esitanud eelnõu kohta kirjaliku seisukoha, mille valmistas ette kaasprofessor Anneli Soo, kuid ta soovib enne esitada mõne üldisema tähelepaneku.
Ta leidis, et selline pidev seaduste muutmine on õigusloomeprotsessis muutunud talumatult igapäevaseks. Piltlikult öeldes jõuab õigusteaduskonda uus eelnõu või väljatöötamiskavatsus (VTK) iga kümne minuti tagant ning neile kõikidele reageerimiseks tuleks lausa võtta tööle eraldi inimene või loobuda oma põhitöö tegemisest. Õigusteaduskond on olukorda arutanud, kuid ei mõista selle põhjust, sest Eesti ei ole enam 1990.a alguses ega Euroopa Liiduga (EL) ühinemise etapis, mil muutmist vajas väga suur hulk õigusakte. Tema hinnangul tuleks selle olukorra parandamiseks midagi ette võtta ning osa vastutusest lasub ka Riigikogul, sest sedavõrd kiirustav õigusloome ei tule kasuks ei kohtupraktikale ega õiguskorra stabiilsusele.

P. Pikamäe märkis, et käesolev eelnõu on selle probleemkoha ilmekas näide, sest eelnõuga muudetavaid paragrahve on juba varasemalt korduvalt muudetud. Ta tõi esile, et Riigi Teataja avaldamismärgete järgi muudetakse karistusseadustiku (KarS) §-e 69, 73, 74 ja 75 peaaegu igal aastal. Tekib küsimus, millised fundamentaalsed probleemid tingivad nende sätete järjekordse muutmise ja miks tuleb neid taas avada. Õigusteoreetiku ja praktikuna näeb ta selles süsteemset probleemi.

P. Pikamäe sõnas, et tema hinnangul puudutab eelnõu peamine kriminaalpoliitiline ja põhimõtteline suunamuutus ennetähtaegse vabastamise regulatsiooni muutmist ehk KarS §-i 76. Seni on ennetähtaegse vabastamise üle otsustanud kohus, hinnates iga juhtumi asjaolude põhjal, kas süüdistatav on oma vabastamise eesmärgid saavutanud. Ta rõhutas, et selline vabastamine ei ole olnud automaatne. Eelnõuga muudetakse seda Eestis kaua kehtinud kontseptsiooni kardinaalselt, kuna teatud kuritegude puhul soovitakse minna üle sisuliselt automaatsele vabastamisele ehk kui kinnipeetav on teatud osa karistusest ära kandnud, vabastatakse ta vanglast ja allutatakse kriminaalhooldusele. Kuigi sellist automaatset vabastamist kasutatakse mõnes teises riigis, ei ole see seni kuulunud Eesti karistusõiguse süsteemi.

P. Pikamäe märkis, et eelnõu kohaselt saaks edaspidi teatud kuriteo toime pannud isiku

vabastada juhul, kui kohus ei ole vabastamist keelanud. Tema hinnangul tekib siin küsimus, kuidas ja millistel alustel peaks kohus vabastamise keelama ning miks on sellist lahendust üldse vaja. Põhimõttena peaks siiski kehtima arusaam, et mõistetud karistus kantakse täies mahus.
Samuti ilmneb eelnõu muudatustest, et teatud kuriteod, näiteks riigivastased kuriteod, ei vääri VV hinnangul sellist automaatset vabastamist. Selliste erandite tegemisel tekib küsimus, miks ei ole nende hulgas näiteks ka laste seksuaalse väärkohtlemise või rasked isikuvastased kuriteod. Nii arutledes võiks loetelu pikendada veel kasvõi mitme leheküljе võrra ning kokkuvõttes jääb vastuseta küsimus, mis on nii valesti praeguse lähenemisega, mille kohaselt otsustab kohus iga juhtumi puhul eraldi, kas karistuse eesmärgid on saavutatud ja kas inimest võib ennetähtaegselt vabastada või mitte.

P. Pikamäe rõhutas lõpetuseks, et tema hinnangul luuakse eelnõuga täiesti uus lähenemine, mille otstarbekuses on põhjust kahelda.

Anneli Soo ühines eelkõneleja seisukohtadega ning märkis, et valmistas kõnealuse eelnõu arvamuse ette kiirustades, sest kirjutas samal ajal arvamust ka teise eelnõu kohta, mis on samuti äärmiselt problemaatiline. See näitab ilmekalt kiirust, millega tema ja ta kolleegid peavad järjest saabuvatele eelnõudele ja VTK-dele reageerima. Sageli on reageerimine aga vajalik, sest eelnõud puudutavad õigusriigi põhimõtteid. Samal ajal peavad õigusteadlased jõudma täita ka oma põhiülesandeid ja õpetada järgmist põlvkonda ning kui ei anta aega teemade üle piisavalt mõtiskleda, toimub arvamuste koostamine n-ö konveieril.

A. Soo märkis, et pärast seda, kui TÜ käesoleva eelnõu kohta oma arvamuse esitas, on eelnõu tema arusaama kohaselt veel muutunud. Eelnõu kõige problemaatilisem küsimus on juba nimetatud automaatne vabastamine. Tema arusaama järgi on eelnõu loogika selline, et kohus kaalub esmalt olukorda ja võib seejärel anda vabastamiseks loa või sellest keelduda ehk edaspidi võiks automaatkontroll toimuda sellisel viisil.
Ta rõhutas, et Eestis lähevad praegu tegelikult omavahel segamini kaks olulist põhimõtet ehk inimese riski hindamine ning õiguslik ehk normatiivne otsus tema vabastamise kohta. Eelnõu ettevalmistamisel ei ole samuti neid küsimusi kontseptuaalselt eristatud ega mõistetud selle eristuse tähendust kogu süsteemi ülesehitusele.

A. Soo selgitas, et riskihindamine on tööriist, mida Eesti vanglasüsteem juba praegu kasutab, kuid selle kasutamine ei ole tänasel kujul läbipaistev. See tähendab, et ei ole täpselt teada, kuidas riskihinnang kujuneb, mille põhjal tulemused saadakse ning kuidas neid tõlgendada. Vabastamine kui normatiivne otsus kuulub kehtiva seaduse järgi kohtule. See tähendab, et kohus otsustab, kuidas riskihindamise tulemust tõlgendada ehk kui suur peab risk olema ja millise uue kuriteo toimepanemise ohtu tuleb arvestada, et inimese vabastamist üldse kaaluda. TÜ õigusteaduskond ei ole kindel, kas selline otsustuspädevus tuleks edaspidi anda vanglale ja prokuratuurile.
Ta rõhutas, et kui kohus on inimese süüdi mõistnud ja karistuse määranud, siis eeldatakse karistust kandma asunud isiku puhul, et karistus kantakse ka lõpuni. Eesti süsteemi kohaselt saab seda otsust hiljem ümber vaadata täna üksnes kohus. Selle otsustuspädevuse vaikne üleandmine täidesaatvale võimule ilma põhimõttelise arutelu ja avaliku kommunikatsioonita on problemaatiline ka seetõttu, et see aita suurenda usaldust karistussüsteemi vastu, vaid võib seda pigem vähendada.

A. Soo lisas, et siin tekib küsimus, kuidas sellist süsteemi muudatust avalikkusele põhjendada. Õigusteadlaste hinnangul tuleks süsteemi muutmise korral alustada korraliku vundamendi loomisest ehk esmalt tuleb õigussüsteemis läbi arutada, mida tähendab tõenduspõhine riskihindamine, kuidas see aitab kaasa põhjendatud otsuste tegemisele ning kuidas tuleks riskihindamise tulemusi tõlgendada nii, et vabastamisest kujuneks normatiivne otsus. Seni on neid otsuseid teinud kohtud, kes on sageli hinnanud riski siseveendumuse põhjal. Samas kasutatakse riski hindamiseks Eestis üha enam ka erinevaid metoodikaid, mis on praegu veel

küll konkreetse asja põhine ega ole õigussüsteemis piisavalt läbi arutatud. Need aga ongi küsimused, mis tuleks lahendada enne, kui otsustatakse, et täidesaatev võim võib oma riskihinnangu põhjal hakata inimesi vabastama.

A. Soo rõhutas lõpetuseks, et peamine mure on süsteemse lähenemise puudumine. Eestis peab saama selgeks, mille alusel riski hinnatakse ning kuidas tehakse selle riskihinnangu põhjal normatiivne vabastamisotsus.

Madis Timpson andis sõna prokuratuuri esindajale Kretel Tammele.

Kretel Tamm sõnas esmalt, et jagab eelkõnelejate muret eelnõude paljususe ja menetlemise väga kiire tempo pärast.
Ta märkis, et käesolev eelnõu pidi eeskätt aitama vähendada prokuratuuri ülesandeid. Selle tulemusel vabaneks tööjõudu karistuste täitmise ja mõjutusvahendite kohaldamisega seotud töölõigust selleks, et prokuratuuril oleks rohkem mahti juhtida eeluurimist ja käia kriminaalasjadega kohtus. Eelnõu sätete osas on aga praktiliselt poolelt tekkinud mitu muret.

K. Tamm tõi esile oportuniteediga määratud kohustuste kontrollimise. Eelnõu kohaselt läheks oportuniteediga määratud kohustuste kontrollimine prokuratuurilt rohkem üle kriminaalhooldusele, kuid mitte kõikide, vaid üksnes osa neist. Ta kirjeldas probleemi selgitamiseks praktilist töökorraldust. Kriminaalasjad, milles kahtlustatav on tuvastatud ja politsei on kuriteokoosseisu pinnalt leidnud, et asi tuleks kohtusse saata ning toimik edastatakse prokuratuurile, lahendatakse rohkem kui 40% juhtudest prokuratuuris oportuniteedi alusel kriminaalmenetluse lõpetamisega. Oportuniteediga määratakse inimesele muu hulgas kohtused, mis peaksid teda mõjutama.

Ta märkis, et eelnõust nähtub, et inimesele määratud rahalise kohustuse täitmist kontrolliks edaspidi jätkuvalt prokuratuur. Kui inimene teeb aga näiteks üldkasulikku tööd või osaleb kriminaalhoolduse kaudu mõnes sotsiaalprogrammis, hakkaks selle kohustuse täitmist edaspidi kontrollima kriminaalhooldus. Selline jaotus võib esmapilgul tunduda lihtne ja selge, kuid praktikas on väga suur osa määratud kohustustest kombineeritud ehk enamasti ei määrata inimesele ainult üht, vaid mitu erinevat kohustust.
Näiteks peab süüdlane hüvitama kannatanule tekitatud kahju, tegema üldkasulikku tööd või tasuma sihtotstarbelise makse mõnele MTÜ-le. Kui kuritegu oli seotud alkoholi tarvitamisega, eeskätt näiteks joobes juhid peavad andma *Synlab*is vereanalüüsi, mis näitab, kas ja millises ulatuses nad jätkavad alkoholi tarvitamist. Samuti võib inimene olla kohustatud pöörduma vaimse tervise õe vastuvõtule või psühholoogi juurde, kuhu ta suunatakse perearsti kaudu.

K. Tamm rõhutas, et kui prokuratuur kontrollib näiteks kannatanule raha maksmist ja kriminaalhooldus mõne teise kohustuse täitmist, siis tekib praktiline probleem. Tuleb silmas pidada, et nii näiteks vereanalüüside tulemused kui ka erinevatele isikutele ja asutustele tehtud maksed tuleb käsitsi üle kontrollida. Praktikas on esinenud juhtumeid, kus inimesed on võltsinud vereproovide vastuseid. Samuti võib kannatanule tehtud pangaülekande tagasi kutsuda ehk ei piisa sellest, kui süüdlane esitab prokuratuurile ise oma pangakonto väljavõtte. Prokuratuur peab tegema ise päringu ja kontrollima kannatanult üle, kas raha on tegelikult kätte saadud.
Ta rõhutas, et kontrolliülesanded on seega väga erinevad ning kui osa neist jääb endiselt prokuratuurile ja osa läheb kriminaalhooldusele, siis ei teki prokuratuuri hinnangul sellest töökorralduslikku võitu. Vastupidiselt lisandub hoopis küsimus, kuidas vahetada asutuste vahel seda teavet ning lõppkokkuvõttes peab prokuratuur ikkagi veenduma, et ka kriminaalhooldus on oma poole ära teinud.

Lisaks tekivad praktilised küsimused selle kohta, kuhu jääb kriminaaltoimik. Ei ole selge, kas toimik liigub kriminaalhooldusse või jääb prokuratuuri seniks, kuni kriminaalhooldus on oma töö lõpetanud ja edastanud prokuratuurile vajalikud dokumendid. Ta märkis, et digitaalset

toimikut veel ei ole. Seetõttu on lahendamata palju protseduurilisi küsimusi ja puudub selge ettekujutus sellest, kuidas uus töökorraldus praktikas toimima hakkab. Samuti ei ole veendumust, et eelnõu täidab nii oma eesmärki prokuratuuri ressursside säästmisel.

K. Tamm nõustus seisukohaga, et ennetähtaegse vabastamise puhul on tegemist sügavalt kriminaalpoliitilise küsimusega, mille üle ei saa otsustada prokuratuur. Riigikogu peab otsustama, kas vanglast ennetähtaegne vabastamine muutub automaatseks või mitte. Ta märkis, et eeskätt raskete kuritegude puhul on aga inimestele keeruline selgitada ja põhjendada olukorda, kus isikule on küll mõistetud kümneaastane vangistus, kuid ta vabaneb kahe kolmandiku möödumisel automaatselt.
Ta rõhutas, et prokuratuuri jaoks seisneb siinkohal mure selles, et isegi juhul, kui seaduses nähakse raskete kuritegude puhul ette erandid ehk neid juhtumeid lahendatakse nii nagu seni, leidub prokuröride hinnangul isikuid ja kuritegusid, mille puhul ei tohiks vabastamine toimuda automaatselt. Kui seadus võimaldab prokuratuuril protsessi sekkuda ja avaldada arvamust, et konkreetne inimene ei tohiks vabaneda, siis peab olema selge, kuidas prokuratuur kavandatavast vabastamisest õigel ajal teada saab.
Ta selgitas, et praegu puudub automaatne süsteem, mille kaudu jõuaks prokuratuurini õigel ajal teave selle kohta, et keegi hakkab vanglast vabanema. Seni ei ole prokuratuur pidanud sellist arvestust ise pidama ning prokurör ei saa ka meeles pidada, millised tema menetletud kriminaalasjade süüdistatavad hakkavad viie või kümne aasta pärast vanglast vabanema. Sellisel viisil ei ole võimalik tööd korraldada.

K. Tamm tõi esile hiljutise elulise näite ilmestamaks, miks iga inimene ei saa automaatselt vabaneda. Üks mees oli kümme aastat seksuaalselt kuritarvitanud oma alaealist tütart, sh vägistanud. Ta läks selle eest vangistust kandma 2022.a ning nüüd on päevakorral esimest korda tema ennetähtaegne vabastamine. Vangla leiab, et teda võiks vabastada. Samal ajal on olukord selline, et see inimene ei saa jätkuvalt aru, et ta midagi valesti oleks teinud. Tema tütre ema ja ka mitme teise tütre ema jätkavad temaga suhtlemist, väidetavalt on neil usalduslikud suhted ning peres on kasvamas veel üks väike tüdruk.
Tema hinnangul ei ole mõeldav, et selline inimene vabastataks automaatselt. Niisuguseid juhtumeid tuleb kohtus eraldi arutada ning täidesaatev võim ei tohiks lihtsalt saada otsustada, et isik vabaneb automaatselt. Muu hulgas tuleb arvesse võtta seda, mida inimene mõtleb, kuidas ta hiljem oma teosse suhtub, millisesse olukorda ta vabaneb, milline on tema perekondlik olukord ja muid asjaolusid. See ei puuduta üksnes seksuaalkuritegusid, vaid ka mitmeid teisi kuritegusid.

K. Tamm rõhutas, et hetkel puudub süsteem, mille kaudu saaks prokuratuur oma seisukohta esitada ja kohtule teada anda. Seetõttu on sellisel kujul muudatustega ka raske nõustuda ning ette võib näha rohkem segadust.
Lisaks on prokuratuur oma kirjalikus seisukohas märkinud, et problemaatiline on ka kriminaalhoolduse õigus ise otsustada, et mõnda kohustust ei pea enam täitma. Sellise otsuse tegemine vajaks rohkem põhjendamist kui ühe kriminaalhooldaja hinnang, et kohustuse täitmine on muutunud ebaotstarbekaks või ei ole enam vajalik.

Madis Timpson andis Eesti Advokatuuri seisukohtade kommenteerimiseks sõna JDM-i esindajatele.

Laura Glaase selgitas, et praktikas tõlgendavad ja rakendavad VangS-i vanglaametnikud, kes muu hulgas edastavad ministeeriumile tõlgendamisel tekkinud probleeme. Seetõttu on oluline, et oleks üheselt selge, milliseid kirju võib kontrollida ja kuidas peab jälgimine toimuma. Ministeeriumile on korduvalt teatatud, et praegune regulatsioon ei ole piisavalt selgelt arusaadav.

L. Glaase märkis, et ei ole ka sisuliselt õige reguleerida VangS-is praktilisi küsimusi, mis peaksid olema lahendatud üksnes kriminaalmenetluse raamides. See tähendab, et VangS-is ei

ole sellist erisätet vaja, vaid vanglaametnike õigused ja tegutsemise alused peaksid tulenema kriminaalmenetluse regulatsioonist. Muudatuste eesmärk on seega olnud vältida segadust rakendustasandil.

Rasmus Vaher selgitas lisaks, et VangS §-d 29 ja 97 puudutavad süüdimõistetute ning vahistatute kirjavahetuse ja telefonikõnede jälgimist. Kavandatav seadusemuudatus loob ministeeriumi hinnangul rohkem selgust, kuna neid norme rakendavad tõesti eelkõige vanglaametnikud ning muudatusega nähakse selgelt ette, et kinnipeetava või vahistatu kirjavahetuse ja telefonikõnede sisuga võib tutvuda üksnes kriminaalmenetluse käigus tehtavate jälitustoimingute raames.

R. Vaher sõnas, et siinkohal on oluline eristada kirjade kontrollimist kirjade ja telefonikõnede sisuga tutvumisest. Kirjade kontrollimist käsitlev kehtiv regulatsioon säilib ka edaspidi. Selle alusel avatakse kinnipeetava juuresolekul talle saadetud kiri ja kontrollitakse, kas ümbrikus on keelatud esemeid, kuid selle käigus ei tutvuta kirja sisuga.
Ta märkis, et praktikas tekitavad probleeme olukorrad, kus kinnipeetavad või nende lähedased süsteemi kuritarvitavad, näiteks märkides ümbrikule, et kirja saatja on advokaat. Kui vanglal tekib kahtlus, et kiri ei pärine tegelikult ümbrikule märgitud isikult, saab selle asjaomase isiku käest üle küsida. Kui selgub, et kirja saatja ei ole ümbrikule märgitud isik, võib kehtiva korra järgi kirja kontrollida, kuid selle sisuga ei või tutvuda.

R. Vaher nõustus, et advokatuuri tõstatatud küsimus ametiprivileegidest tulenevate erisuste ja jälitustoimingute kohta on eelkõige kriminaalmenetluslik. Ta selgitas, et tõendi lubatavus ning tingimused, mille korral tohib advokaadiga peetavaid telefonikõnesid ja kirjavahetust jälgida või muid jälitustoiminguid teha, peaksid olema reguleeritud kriminaalmenetluse seadustikus (KrMS). Ta lisas, et Riigikogu menetluses on hetkel ka teine nn ametiprivileegide eelnõu, milles on samuti ette nähtud see erisus, et kui vanglale laekunud teave viitab piisavalt sellele, et advokaat või kaitsja võib olla seotud süüteo toimepanemisega, siis peab olema võimalik seda tõendada ning ametiprivileeg ei peaks sellisele tegevusele kaitset pakkuma.

Jaanus Tehver kommenteeris, et teoreetiliselt võib olla põhjendatud arutelu selle üle, kas regulatsioon peaks paiknema VangS-is või mõnes teises seaduses, kuid konkreetse eelnõu ja kehtiva õiguse võrdlemisel tuleb siiski märkida, et VV pakutud uuest regulatsioonist on kadunud üks lihtne ja selge säte.
Ta selgitas, et kehtiva VangS §-i 29 lõike 4 ja §-i 97 lõike 3 kohaselt on keelatud kontrollida isiku kirju ja telefonikõnesid kaitsjaga, advokaadist esindajaga, õiguskantsleriga, prokuratuuriga, kohtuga ning Justiits- ja Digiministeeriumiga. Kehtiv õigus sätestab seega konkreetselt, et nimetatud isikute ja asutustega peetavat kirjavahetust ning telefonikõnesid ei tohi kontrollida. Ta rõhutas, et temale teadaolevalt ei ole alates 2024.a ehk konkreetses sõnastuses sätte jõustumisest ilmnenud normi kohaldamisega praktikas probleeme, mis õigustaks selle selge keelunormi eemaldamist.

J. Tehver lisas, et kuna selge keelunormi kehtetuks tunnistamiseks puudub adekvaatne põhjus, siis ei tohiks seda teha. Võimalik on küll arutada, kas sama sisuline norm peaks edaspidi tulenema hoopis KrMS-i jälitustoimingute regulatsioonist, kuid samas tuleb silmas pidada, et seda regulatsiooni kohaldavad just vanglaametnikud ning mida lihtsamalt ja selgemalt on neile öeldud, mida nad võivad ja mida ei või teha, seda parem. Kehtiva selge normi eemaldamise tulemusel õigusselgus pigem väheneb ehk vanglaametnikud peavad rohkem kaaluma, mida nad võivad teha ning võivad seetõttu mõnes olukorras teha ka vale otsuse.

Rasmus Vaher vastas, et uus regulatsioon ei kaota nimetatud erisust. Ta rõhutas, et kaitsjate, õiguskantsleri ja teiste asjaomaste isikute ning asutustega seotud erisused jäävad kehtima.

R. Vaher selgitas, et kontrollimise all peetakse silmas kirja avamist. Eelnõu kavandatava §-i 29 lõike 2 kohaselt ei või endiselt avada kirju, mille on saatnud või mis saadetakse kaitsjale,

advokaadist esindajale, oma riigi konsulaartöötajale või ametiasutusele avaliku teenistuse seaduse tähenduses. Selles osas ei too kavandatav regulatsioon seega kaasa muudatusi.

Jaanus Tehver kommenteeris, et arutelu muutub formaaltehniliseks normitõlgenduseks. Ta tõi esile, et §-i 29 lõige 2 käsitleb seda, kuidas kirja avada võib. Kirjavahetuse ja telefoni teel edastatavate sõnumite sisu kontrollimist reguleerib aga §-i 29 lõige 3. Seega ei leia siiski eelnõuga kavandatavast regulatsioonist kehtivat VangS-i normi, mis ütleb üheselt, et teatud isikutega peetava kirjavahetuse ja telefonisuhtluse sisu ei tohi kontrollida.

J. Tehver rõhutas, et kirja avamine on üks spetsiifiline toiming. Ka ministeeriumi esindajad on ise selgitanud, et vanglaametnikud eristavad kirja sisuga tutvumist ümbriku kontrollimisest, mille käigus vaadatakse lihtsalt seda, kas selles on keelatud esemeid. Viidatud §-i 29 lõige 2 ei reguleeri kinnipeetava kirjaliku või telefoni teel toimuva suhtluse sisuga tutvumist.

Rasmus Vaher selgitas, et ka kehtivas VangS-is eksisteerib lisaks advokaatidele ettenähtud erisuse kõrval §-i 29 lõike 3 regulatsioon. Kehtivas regulatsioonis on see sama paragrahvi lõige 2, mille kohaselt võib suhtluse sisu kontrollida kriminaalmenetluse seadustiku 3^1. peatükis ning käesoleva seaduse (VangS) teise peatüki 3^1. jaos sätestatud alustel ja korras.

R. Vaher märkis, et kavandatava muudatusega jäetakse sellest normist välja VangS-i asjaomane peatükk, kuid muus osas jääb norm samal kujul kehtima. Kehtiva regulatsiooni erisus, mille kohaselt on keelatud kontrollida kinnipeetava kirju ja telefonikõnesid, on nüüd hõlmatud §-i 29 lõikega 2. See säte keelab kontrollida ehk avada kirju, mis puudutavad advokaati, kaitsjat, muud asjaomast isikut või avaliku sektori asutust.

Priit Pikamäe avaldas toetust Jaanus Tehveri küsimuseasetusele. Ta meenutas, et osales ise VangS-i algse redaktsiooni väljatöötamisel ning kõnealune säte oli toonase õiguskantsleri erilise tähelepanu all. Õiguskantsler pidas tol ajal juba VV istungil erakordselt oluliseks praegu VangS-is sisalduvat redaktsiooni, et kinnipeetavate õigused oleksid kaitstud. Praegu katab seda valdkonda tihedalt ka Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika, mis toetab sätte säilitamist.

P. Pikamäe rõhutas, et tegelikult ei ole ka ükskõik, millises seaduses seda küsimust reguleeritakse. Ta tõi esile, et juba pikemat aega on märgata murettekitav tendents, kus KrMS-is reguleeritakse küsimusi, millel ei ole kriminaalmenetlusega tegelikku seost. Kriminaalmenetluse ja selle jälitustoimingute peatüki eesmärk on toime pandud kuriteo avastamine, selle toimepanija isiku tuvastamine ning tema süü tõendamine. Muud toimingud, mis selle eesmärgiga ei seondu, ei kuulu kriminaalmenetlusõiguse reguleerimisalasse.

Kui rääkida kinnipeetavate kirjavahetuse kontrollimisest, sh sellest, kas kirjavahetus sisaldab keelatud esemeid, siis on tegemist karistuse täideviimise küsimusega. See puudutab juba süüdimõistva kohtuotsusega mõistetud karistuse täideviimist, mis kuulubki VangS-i reguleerimisalasse. Seetõttu ei ole mõistetav ministeeriumi loogika, mille järgi tuleks see regulatsioon viia teise seadusesse põhjendusega, et tegemist on kriminaalmenetlusliku toiminguga. Tema hinnangul ei ole see kriminaalmenetluslik toiming, vaid tegevus, mille eesmärk on tagada karistuse täideviimise eesmärgid ning kinnipeetavate ja vangla julgeolek. Tekib küsimus, kuidas suurendab õigusselgust see, kui täideviimise valdkonda olemuslikult kuuluv küsimus viiakse kriminaalmenetluse regulatsiooni.

P. Pikamäe lisas, et üldisemalt tekitab muret õigusloomes kajastuv tendents, mille kohaselt tuleb seadust muuta siis, kui seda ellu viiv ehk rakendav ametiisik ei saa seadusest aru. Kui ametnikul on raskusi kehtiva seaduse mõistmisega, tuleks probleem lahendada pigem koolituste ja kohtupraktika kujundamise kaudu, kuni seaduse rakendamine muutub ühetaoliseks ja arusaadavaks. Ta märkis, et seadus ei ole n-ö ametniku käsiraamat, millest peab leidma vastuse igale üksikule küsimusele. Kui seaduses esineb vaieldavaid kohti, tuleb

neid vajaduse korral täpsustada seadusest madalamal seisvate õigusaktidega, kui selleks on olemas volitusnorm ning kasutada koolitusi ja kohtupraktikat.
Tema hinnangul võib eelnevalt kirjeldatud tohutu õigusloomelise surve üheks põhjuseks olla justnimelt altpoolt tulev pidev surve, mille kohaselt tuleks justkui seadus ümber teha iga kord, kui üks ametiisik seda ei mõista.

Madis Timpson andis Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ning prokuratuuri seisukohtade kommenteerimiseks sõna JDM-i esindajatele.

Anne Kruusement nõustus tähelepanekutega, et seaduseelnõude paljusus on probleem ja mitte üksnes kooskõlastajatele, vaid ka eelnõude koostajatele ning avaldas lootust, et olukord paraneb lähitulevikus.
Ta selgitas, et kavandatava regulatsiooni puhul ei ole tegemist päris automaatse ennetähtaegse vabastamisega. Süsteemis säilib nn hädapidur ning kohtunikul on võimalus ennetähtaegne vabastamine ka ennetavalt välistada. Seda osa täiendati pärast eelnõu kooskõlastusringi, kuna esialgne lahendus oli automaatsem. Siiski oli juba algusest peale ette nähtud vanglapoolne kontroll ehk kui inimese käitumine ei ole paranenud või on hoopis halvenenud, ei rakendata automaatset vabastamise tähtaega.

A. Kruusement selgitas lisaks, et kohus ise saab juba esimesel ennetähtaegse vabastamise arutamisel keelata isiku vabastamise seaduses sätestatud tähtajal ilma kohtu täiendava kontrollita. Kohus võib seejuures määrata uue arutamise tähtaja või lükata seaduses sätestatud vabastamise tähtaja edasi, kasvõi kuni üks päev enne vangistuse lõppu. See eeldab kohtult senisest põhjalikumat süvenemist, kuna praegu esitatakse kohtule üldjuhul kord aastas uued ennetähtaegse vabastamise materjalid. Kohus vaatab need läbi ning kui vabastamine ei ole põhjendatud, arutatakse küsimust aasta pärast uuesti. Eelnõuga soovitakse selline kord lõpetada. Ennetähtaegse vabastamise esimesel arutamisel saaks kohus edaspidi teha senisest laiemaid tulevikku suunatud otsuseid. Näiteks võib kohus eeldada, et hea käitumise korral vabaneb kinnipeetav seaduses sätestatud tähtajal ning määrata talle selleks ajaks etteulatuvalt käitumiskontrolli nõuded.
Ta rõhutas, et nn hädapidurit saavad kasutada nii vangla kui ka prokuratuur. Samas võib kohus ka ise otsustada, et ennetähtaegse vabastamise küsimust tuleb teatava aja möödudes uuesti arutada või siis lükata nn automaatse vabastamise tähtaja edasi.

A. Kruusement vastas oportuniteedi rakendamise kohta esitatud märkuste osas, et seaduse sõnastuse kohaselt on tõesti nii, et kriminaalhooldus hakkab kontrollima seni prokuratuuri kontrollitud kohustusi juhul, kui need kuuluvad kriminaalhoolduses täidetavate kohustuste loetellu. Samas on eelnõu seletuskirjas esile toodud ning nii sai ka kokku lepitud, et üksnes rahalise kohustuse korral ei suunata selle täitmise kontrollimist kriminaalhooldusele. Sellise kohustuse suunamine, tagasiside saamine ja kaasnev bürokraatia tekitaksid rohkem probleeme kui rahalise kohustuse senisel viisil kontrollimine prokuratuuri poolt, kellel on selleks välja töötatud automaatne süsteem.
Ta selgitas, et kui inimesele on pandud nii rahaline kui ka muu kriminaalhoolduses täidetav kohustus, kontrollib rahalise kohustuse täitmist samuti kriminaalhooldaja. Seega, kui kohustusi on mitu ja osa neist kuulub kriminaalhooldusele, siis ei ole ette nähtud, et ülejäänud kohustuste kontroll jääks ikkagi prokuratuurile. Ta märkis, et tulevikus võib infotehnoloogilise lahenduse olemasolul ka kriminaalhooldaja saada võimaluse selliseid kohustusi elektrooniliselt kontrollida, kuid praegu on kirjeldatud tööjaotus prokuratuuriga nii kokku lepitud. Ministeeriumile ei ole teada, et kavandatav lahendus suurendaks prokuratuuri töökoormust, vaid eesmärk on koormust just vähendada.

A. Kruusement lisas, et prokuröri teavitamist automaatse tingimisi ennetähtaegse vabastamise puhul hädapiduri vajadusest on vanglate ja prokuratuuri esindajatega korduvalt arutatud. Täpse teavitamise korra seadusesse kirjutamist peeti üle reguleerimiseks, sest tegemist on pigem koostöö küsimusega ehk kui eelnõu saab seaduseks, lepivad prokuratuur ja

vanglateenistus täpsemad tingimused omavahel kokku. Vajaduse korral tehakse selleks täiendus rakendusaktis.

Mariel Männiste andis ülevaate riskihindamise süsteemist. Ta selgitas, et alates 2007.a on vanglateenistuses kasutusel riskihindamise ankeet, mis põhineb Ühendkuningriigis rakendatud *OASys* riskihindamisvahendil ning tugineb RNR-mudelile ehk riski, vajaduse ja vastavuse printsiibile. Hetkel just analüüsitakse ja kogutakse täiendavat teavet selle kohta, kas kasutatav lahendus on käesoleval ajal endiselt parim riskihindamise tööriist, kuna üldine suund on arvestada lisaks riskidele, vajadustele ja vastavusele ka inimese tugevusi.

M. Männiste selgitas, et vanglateenistus toetub retsidiivsuse ehk korduvkuritegevuse tõenäosuse arvutamisel valemile, mille tulemusel saab üldistada, et hinnatav isik kuulub sarnaste näitajatega kurjategijate rühma ning tuua selle rühma uue kuriteo toimepanemise tõenäosus esile protsendina. Kasutusel on neli erinevat retsidiivsusnäitajat, mis on kõik valideeritud ning täiendatud Eesti andmestike baasil viimati 2020.a Eesti Turu-uuringute AS-i poolt.

M. Männiste rõhutas veel, et tingimisi ennetähtaegse vabastamise kaalutlusotsus ei tugine üksnes riskihindamisele. Riskihinnang on otsuse kujundamisel oluline, kuid sellest ainult üks osa. Kohtule saadetavad vangla materjalid põhinevad muu hulgas kriminaalhooldusametniku arvamusel ning selle koostamisel hinnatakse, mis ootab inimest pärast vanglast vabanemist, millised võimalused tal on, milline on tema tugivõrgustik ja kuidas saab teda aidata. Samuti toimuvad selle arvamuse koostamise raames kohtumised nii kinnipeetava endaga kui ka koostööpartneritega. Vangla koostab alles kriminaalhooldusametniku arvamuse põhjal lõpliku dokumendi, mis saadetakse kohtule. Dokument sisaldab kriminaalhooldusametniku otsest hinnangut selle kohta, milliseid kohustusi tuleks inimesele määrata. Tulevikus nähakse lisaks kohustustele ette ka seda, milliseid täiendavaid kontrollinõudeid tuleks konkreetsele inimesele kohaldada.

Madis Timpson avas küsimuste vooru.

Andre Hanimägi märkis, et sai oma küsimusele sisuliselt juba vastuse. Ta küsimus puudutas sarnaselt prokuratuuri tõstatatud probleemiga seda, kuidas hakkab toimuma infovahetus ning ta sai kõlanud vastusest aru nii, et selget lahendust praegu ei ole ehk küsimus arutatakse läbi alles siis, kui eelnõu vastu võetakse. Selline lähenemine ei tekita aga kindlust, kuna tema hinnangul võivad süsteemi võimalikud lüngad ja seeläbi probleemid muudatuste tulemusel hoopis suureneda, mitte väheneda.
Ta rõhutas, et palju sõltub just kommunikatsioonist ja süsteemi ülesehitusest ning praktika näitab, et sellistesse süsteemidesse kipuvad kergesti tekkima vead.

A. Hanimägi möönis, et kriminaalpoliitiliselt on eelnõu põhjendatud, sest selle taga on statistika ning sisuline loogika on samuti olemas. Samas näib ühiskondlik ootus olevat täiesti vastupidine. Ta nõustus TÜ õigusteaduskonna esindajate seisukohaga, et tegemist on väga suure ja põhimõttelise muudatusega ning kõlanud argumentide põhjal ei ole ka päris selge, kas kellelgi muudatuse tulemusel tegelikult töökoormus ka väheneb.
Tema hinnangul ei tohiks seetõttu käesoleva eelnõu menetlusega kiirustada. Arvestades, et ühiskondlik ootus on pigem see, et inimesed kannavad neile määratud karistuse ära ning tingimisi ennetähtaegne vabastamine, isegi kui sellega kaasneb kriminaalhooldus, peaks vaatamata selle tõendatud mõjule olema siiski erand või eraldi otsustus, mitte automaatne lahendus.

Peeter Ernits uuris TÜ õigusteaduskonna esindajatelt, miks on nende hinnangul vaja muuta seniseid põhimõtteid ning menetleda korraga ja kiiresti nii suurt hulka seadusemuudatusi. Ta viitas P. Pikamäe varasematele tähelepanekutele väga kiire tempo kohta ning märkis, et samasugust olukorda võib täheldada ka teistes valdkondades.

Priit Pikamäe sõnas, et jääb sellele küsimusele vastuse võlgu.
Ta märkis, et käesoleva eelnõu puhul jääb nii eelnõu seletuskirja lugedes kui ka JDM esindajate selgitusi kuulates põhiküsimus vastuseta ehk miks on vaja kehtivat ennetähtaegse vabastamise süsteemi muuta ning millised on täna selle süsteemi puudused, mis ei võimalda senise korraga jätkata. Ta tõi esile, et automaatse vabastamise peamine põhjendus teistes riikides on tavaliselt vanglate ülerahvastatus ja raskused kõigi kinnipeetavate majutamisel, mistõttu tuleb vanglakohtade kasutamist kiirendada. Eesti kuritegevuse ja kriminaalpoliitika üldises olukorras ei ole vanglate ülerahvastatust, vaid olukord on pigem vastupidine ehk vanglakohti on üle ning kuritegevuse tase on madal. See kinnitab omakorda, et reaalselt vanglakaristust kandvad inimesed on sinna sattunud põhjendatult ja raskete kuritegude eest.

P. Pikamäe rõhutas veel, et ministeeriumi välja pakutud erandeid, sh riigivastaseid kuritegusid, ei ole võimalik määratleda üksnes kuriteoliigi järgi. Iga juhtumi taga on siiski konkreetne isik ning hinnata tuleb ka tema varasemat käitumist. Oluline erinevus on näiteks sellel, kas inimene kannab vanglakaristust esimest korda või on teda sama teo eest juba korduvalt karistatud. Sellistes olukordades on kohtulik hinnang hädavajalik.

Ta märkis, et praegune ennetähtaegse vabastamise süsteem on Eestis kehtinud alates taasiseseisvumisest ning selle juured ulatuvad veel varasemasse aega. Seetõttu võib seda pidada Eesti õigus- ja karistusõiguskultuuri osaks ning sellise süsteemi muutmiseks peavad olema põhimõttelised ja veenvad argumendid, mida tema hetkel ei näe.
Ta rõhutas, et eeskätt peab kohus saama ise oma otsust muuta. Samuti on ennetähtaegse vabastamise eelduseks see, et karistuse eesmärgid on saavutatud. Kui need on saavutatud enne karistuse täielikku kandmist, siis võib küll kaaluda vabastamist, kuid ka sellisel juhul võib olla üldpreventiivsetel põhjustel mõistlik jätta inimene karistust lõpuni kandma. Need on kaalukad argumendid, mida eelnõu piisavalt ei tunnista. Lisaks on praegu olemas võimalus paigutada inimene avavanglasse ehk kui kinnipeetav on kinnise vangla režiimist n-ö välja kasvanud, saab ta viia vabamatesse tingimustesse. Seetõttu ei ole tema hinnangul sellist automaatset vabastamist vaja.

P. Pikamäe lisas veel oportuniteedi rakendamise osas, et kohustuste kontrollimise pädevuse jagamisel kriminaalhoolduse ja prokuratuuri vahel võib tekkida oht, et mõned küsimused jäävad kahe institutsiooni vahele. Kui puuduvad selged kriteeriumid, millal vastutab üks ja millal teine asutus, siis võib juhtuda, et küsimusega ei tegele kumbki ning praktikas võivad sellest tekkida ka vaidlused, kas küsimus kuulub ühele või teisele asutusele ja kes peab initsiatiivi võtma. Sellise süsteemi loomine ei ole praktilistel põhjustel hea ning see pädevus peaks kuuluma selgelt kas siis ühele või teisele asutusele, mitte olema korraga kahes kohas.

Varro Vooglaid nõustus, et pideva menetlemise probleem on olnud komisjonis korduvalt päevakorras. Minister on sellele vastanud üldiselt, et nõustub probleemiga, kuid kõik menetletavad küsimused on akuutsed ning nende lahendamist ei võimalda tulevikku lükata.
Ta märkis, et käesolev eelnõu on tüüpiline näide sellest olukorrast, kus akuutset probleemi ei ole, kuid menetletakse ikkagi ning tekib küsimus, kes sellist õigusloomet soovib või suunab. Tema hinnangul võiks selle probleemi ühel hetkel eraldi päevakorda võtta ja selgitada välja selle põhjus. Vastasel juhul jääb mulje, nagu oleks loodud aparaat, mis toodab oma olemasolu õigustamiseks pidevalt uusi eelnõusid.

V. Vooglaid sõnas, et peab käesoleva eelnõu menetlusliku poole pealt kummaliseks, et nii põhimõttelised probleemid ilmnevad alles praeguses menetlusetapis. Eelnõu valmistatakse ette teiseks lugemiseks, kuid nii prokuratuur, advokatuur kui ka TÜ õigusteaduskond esitavad fundamentaalset kriitikat, mis osutab vajadusele lahendada esmalt põhimõttelised lähteküsimused. Tema hinnangul ei peaks need küsimused aktualiseeruma alles praegu ning ta tõstatas küsimuse, kas advokatuuri, TÜ õigusteaduskonda, prokuratuuri ja kohtuid ei ole eelnõu ettevalmistamise raames õigetes etappides piisavalt kaasatud.

V. Vooglaid tõi ühe olulise probleemina esile küsimuse, millele on tähelepanu juhtinud nii Tartu Ringkonnakohus kui ka TÜ õigusteaduskond ehk miks välistatakse ennetähtaegse vabastamise võimalus viimases etapis üksnes riigivastaste kuritegude puhul. Ta rõhutas, et kindlasti ei peaks riigivastaste kuritegude puhul ennetähtaegne vabastamine olema lihtsam, kuid ühe kuriteoliigi sellisel viisil erandina toomine vajab piisavat põhjendust.
Ta viitas prokuratuuri esindaja eelnevalt kirjeldatud juhtumile, kus vanglateenistuse soovitusel võiks ennetähtaegselt vabaneda inimene, kes on toime pannud rasked seksuaalsed kuriteod, sh omaenda tütre vägistamise. See tekitab küsimusi, millistel põhjendustel ei võiks selline kuritegu olla samuti erandite hulgas.

V. Vooglaid rõhutas lõpetuseks, et täielikult peaks säilima põhimõte, mille kohaselt mõistab õigust kohus ja ainult kohus. Kohus ei peaks ennetähtaegset vabastamist mõjutama üksnes kaudselt ehk jättes selle lihtsalt keelamata, vaid ennetähtaegse vabastamise peaks igal konkreetsel juhul, konkreetseid asjaolusid arvestades ja konkreetsel ajahetkel otsustama kohus.
Tema hinnangul võiks kuuldud argumentide põhjal komisjon otsustada teha VV-le ettepaneku eelnõu tagasi võtta või vähemalt mitte saata seda teisele lugemisele.

Anneli Soo kommenteeris, et TÜ õigusteaduskond sai eelnõu ettevalmistamise raames võimaluse selle kohta arvamust esitada ning tegi seda juba 2025.a kevadel. Tagasisidetabelis on TÜ õigusteaduskonna tänasega väga sarnase kriitika juurde märgitud, et see on teadmiseks võetud ehk nende arvamust on loetud. Kuigi arvamus esitati veidi teistsuguse eelnõu sisu kontekstis, kehtivad selles esitatud põhimõtted suuresti ka praegu.

Ta märkis veel seaduseelnõude tulva kohta, et selline ulatuslik õigusloome on kujundanud inimeste suhtumist. Näiteks lähtutakse üha enam arusaamast, et kui keegi ei oska seadust lugeda, tuleb seadust muuta. Samuti on karistusõiguses tekkinud arusaam, et kui mingi tegu ei ole seaduses sõnaselgelt kirjas, siis järelikult on see lubatud. Ta viitas varasemale intiimsete piltide loata avaldamise juhtumile, mille puhul põhjendasid teo toimepanijad oma käitumist sellega, et see ei ole seadusega karistatav. Seega, vastutustundetu ja liigne karistusõiguse muutmine võib viia selleni, et inimesed arvavad, nagu moraal ja eetika enam ei kehtiks. Selle asemel jäädakse justkui ootama seadusandja järgmist juhist selle kohta, kuidas tuleb käituda ning inimese enda vastutus hajub.

A. Soo rõhutas veel kord riskihindamise osas, et see on ainult üks osa ennetähtaegse vabastamise otsustusprotsessist. Mõnikord hindab kohus riski ise oma siseveendumuse või tunnetuse põhjal. Teatavasti karistuse mõistmisel ei küsita iga inimese kohta eraldi riskihinnangut, kuna see koormaks õigussüsteemi ülemäära. Ennetähtaegse vabastamise korral aga koostatakse riskihinnang ning kuigi seda teeb vangla, annab kohus sellele normatiivse hinnangu. See tähendab, et kohus hindab KarS-i asjakohaste sätete ja Riigikohtu praktika alusel, kas konkreetse riskiga inimest võib kõiki asjaolusid, sh üldpreventiivseid kaalutlusi ja teo raskust arvestades vabastada. Ta rõhutas, et ole mõeldav, et olukorras, kus õigust mõistab kohus, läheks selle normatiivse hinnangu andmine üle vanglasüsteemi pädevusse.

Ta lisas, et vanglates kasutatavate riskihindamise metoodikate valideerimise tulemused ei ole avalikkusele kättesaadavad. Valideerimine on ulatuslik teadustöö, mis peab vastama kindlatele kriteeriumidele ning kuna need tulemused ei ole õigusteadlastele kättesaadavad, ei saa nad ka hinnata, kas valideerimine vastab nõuetele.

Valdo Randpere kommenteeris, et kogu arutelu kuulates tekkis tal küsimus õiguskomisjoni rolli kohta. Tema hinnangul mõjub komisjon praegu justkui vahekohtunikuna ning tegelikult oleks võinud need põhimõttelised vaidlused olla omavahel enne komisjoni tulemist peetud. Sellisel juhul oleks komisjonil ka lihtsam otsustada, millised lahendused sobivad ja millised

mitte.

Peeter Ernits kordas eelnevalt kõlanud küsimust, kes on selle lähenemise muutuse tellija.

Anne Kruusement vastas, et eelnõu tuleneb VV tööplaanilise punkti täitmisest. Ta lisas, et kriitikat saanud riigivastaste kuritegude erand lisati poliitilise kokkuleppe tulemusel.

Madis Timpson märkis, et eelnõu kohta on oma arvamuse tegelikult esitanud ka Riigikohus, Tartu Ringkonnakohus ja Harju Maakohus, kes on seda sama kriitikat esile toonud.
Ta selgitas, et kõlanud eelnõule esitatud arvamused laekusid komisjonile pärast eelnõu esimese lugemise lõpetamist, kui komisjon neilt omakorda arvamust küsis. VV oli ise arvamusi küsinud varem.

Varro Vooglaid märkis V. Randpere kommentaari osas, et ei ole päris õige asetada vastutust mõlemale poolele ja küsida, miks põhimõttelisi küsimusi omavahel varem kooskõlastatud ei ole. Ta rõhutas, et vastutust kannab eeskätt eelnõu algataja ning seetõttu ei ole TÜ õigusteaduskonnale, prokuratuurile või advokatuurile põhjust ette heita, et neid probleeme omavahel selgeks ei ole räägitud. Eelnõu kvaliteedi eest vastutab siiski algataja ehk antud juhul VV, kes peaks hea praktikana enne eelnõuga Riigikokku tulemist selle oluliste osapooltega kooskõlastama ja jõudma sõnastuseni, mille osas on fundamentaalne kriitika lahendatud.

V. Vooglaid lisas, et TÜ õigusteaduskonna kriitika üllatas teda eriti. TÜ õigusteaduskond on Eestis vaieldamatu kompetentsikeskus ning kui õigusteaduskond esitab sedavõrd põhimõttelise kriitika, on suure tõenäosusega midagi tõesti fundamentaalselt valesti ja seda tuleks kuulata. Ta rõhutas, et põhiküsimus on Riigikokku esitatava eelnõu kvaliteedis.

Peeter Ernits kommenteeris, et selliseid küsimusi võibki komisjonis arutada, kuid käesolev eelnõu tuleks ka tema hinnangul kõrvale jätta või siis vähemalt peatada selle menetlemine.

Andre Hanimägi kommenteeris, et ei pea õigeks ametnikke kritiseerida, kuna eelnõu võib tihti tuleneda hoopis poliitilisest tellimusest, ministeeriumi enda vajadusest või ootusest ning võimalikke põhjuseid võib olla palju. Tema hinnangul ei ole ka realistlik oodata eelnõu, mille kooskõlastustabelis oleksid kõikide osapoolte ettepanekud täielikult arvesse võetud.

A. Hanimägi lisas, et tema hinnangul ongi selliste küsimuste arutamine poliitikute ülesanne. Käesoleval eelnõul on nähtavasti nii plusse kui ka miinuseid ning nagu ta varem märkis, on eelnõul kriminaalpoliitiliselt tõenduspõhine loogika olemas, kuigi eelnõule on ka kaalukaid vastuargumente. Lõppkokkuvõttes on tegemist poliitilise otsusega, mille just Riigikogu peab tegema ning komisjoni ülesanne on otsustada, kuidas eelnõuga edasi minna.

Laura Glaase sõnas, et poliitiliselt on arutelu mõistetav ning ametnikud esitavad eelnõus enda osa. Ta märkis, et tulevikus tuleks sama küsimusega ikkagi tegeleda, kuna praegu on teada juba kuusteist riiki EL-ist ja mujalt, kus on vanglate ülerahvastatuse tõttu erinevad kohtuvaidlused käimas. Seega jõuab see küsimus varem või hiljem ka Eestisse, kuna mujal maailmas ilmnevad tendentsid jõuavad tihti ka siia. Eesti vanglates on kinnipeetavate arv seni küll järjepidevalt vähenenud, kuid see suundumus ei pruugi jätkuda ning seetõttu tuleb sobivate lahenduste vajadusega arvestada.

Madis Timpson palus JDM-i vanglate osakonnal veel lähemalt tutvustada 21. septembril saadetud muudatusettepanekut, mis puudutas kinnipeetavate interneti kasutamise regulatsiooni.

Laura Glaase selgitas, et Riigikohus tunnistas oma 17.06.2026.a otsusega asjas nr 5-26-16 põhiseadusvastaseks kinnipeetavate internetikasutust reguleerivad sätted, mis puudutasid

juurdepääsu Justiitsministeeriumi, Maksu- ja Tolliameti, Politsei- ja Piirivalveameti ning Eesti teabevärava veebilehtedele. Kohus lükkas otsuse jõustumise poole aasta võrra edasi ning selle tähtaja möödumisel ehk detsembri keskpaigas muutuksid sätted kehtetuks.

Ta selgitas, et kõnealused sätted reguleerivad ka internetikasutuse piiranguid. Kehtiv seadus võimaldab ministril kehtestada lubatud veebilehtede loetelu ning piirata juurdepääsu määrusega sätestatud korras. Seega on vanglate osakond esitanud muudatusettepanekus kontseptsiooni, kuidas tagada edaspidi juurdepääs internetile viisil, mis vastaks Riigikohtu otsusest tulenevatele põhimõtetele, kuid säilitaks samal ajal vanglateenistusele võimaluse internetikasutust mõistlikult piirata.

Madis Timpson kommenteeris, et tema arusaama järgi seisnes Riigikohtu otsuse mõte selles, et seaduses peaks olema selgelt loetletud, milliseid veebilehti võib kasutada ehk seda küsimust ei saa jätta üksnes ministri määruse reguleerida.
Ta küsis, kas juhul, kui seda muudatusettepanekut ei lisata sellesse või mõnda teise eelnõusse, tekiks kinnipeetavatel võimalus kasutada internetti justkui piiramatult.

Laura Glaase kinnitas, et see ongi peamine ohukoht, mistõttu tuleks küsimus kindlasti õigeaegselt reguleerida ja vastavad normid vastu võtta.
Ta rõhutas, et internetikasutuse piirangud on kindlasti vajalikud ning arvestades ka näiteks tehisintellekti kiiret arengut, ei ole täielikult piiramatu ligipääs soovitav. Seetõttu on muudatusettepanekuga pakutud lahendused, mis lubaksid kasutada neid veebilehti, millele on juurdepääs juba praegu ministri määrusega ja kohtupraktikast tulenevalt lubatud.

L. Glaase tõi esile, et praegu vaieldakse sisuliselt iga veebilehe kasutamise võimaluse üle põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses, mis ei ole otstarbekas ja jätkusuutlik lahendus. Kavandatud muudatus peaks probleemi lahendama ja säilitama vanglateenistusele vajalikud normid.

Madis Timpson märkis, et nähtavasti on eelnõu põhimõttelisemate osade suhtes tekkinud suured erinevused. Ta küsis, kas eelnõus on veel selliseid interneti kasutamise küsimusega sarnaseid muudatusi, mis tulenevad otseselt kohtupraktikast või lahendavad vältimatuid praktilisi probleeme, ilma et muudaksid senist paradigmat.

Laura Glaase vastas, et interneti kasutamise küsimus on kõige põletavam, kuid selliste muudatuste hulka kuulub ka näiteks kahe andmekogu liitmine. Samuti võiks ära teha senise kriminaalhooldusseaduse liitmise vangistusseadusega.

Varro Vooglaid viitas P. Pikamäe varasemale tähelepanekule, et nii suure hulga õigusaktide ja arvamuste esitamise vajaduse tõttu tuleks TÜ õigusteaduskonda lausa võtta tööle eraldi inimene. Tema hinnangul võib selles ettepanekus olla rohkem sisu, kui esmapilgul paistab ning seda võiks päriselt kaaluda.
Näiteks võiks üks JDM ametnik töötada TÜ juures ning olla n-ö sillaks ministeeriumi ja õigusteaduskonna vahel. Nii oleks ülikoolilt saadav sisend võimalikult tihe, kuna tema kogemus õiguskomisjonis on näidanud, et mida tihedamalt on TÜ õigusteaduskond eelnõu väljatöötamisega seotud olnud, seda kvaliteetsem on eelnõu.

Madis Timpson sõnas kokkuvõtteks, et kõik osalejad on saanud nüüd oma seisukohti väljendada. Ta märkis, et komisjon ei tee täna veel otsust eelnõu teisele lugemisele saatmise kohta, vaid pigem on ettepanek jätkata eelnõu menetlemist komisjonis. Esimees tänas kutsutuid.

Otsustati:
1.1. Jätkata arutelu komisjonis (konsensus: Peeter Ernits, Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Stig Rästa, Madis Timpson, Varro Vooglaid).

2. Info ja muud küsimused

Madis Timpson sõnas, et komisjonil tuleks otsustada õiguskomisjoni poolsete Euroopa Liidu Õiguskaitsekoostöö Ameti (Europoli) tegevust kontrolliva Euroopa parlamentaarse ühiskontrolli töörühma liikmete Andre Hanimäe ja Anti Haugase lähetus Brüsselisse, kus 9.-10.11.2026 toimub töörühma liikmete kohtumine.

Otsustati:
2.1. Lähetada õiguskomisjoni liikmed Andre Hanimägi ja Anti Haugas 9.-10.11.2026 Euroopa Liidu Õiguskaitsekoostöö Ameti (Europoli) tegevust kontrolliva Euroopa parlamentaarse ühiskontrolli töörühma liikmete kohtumisele, mis toimub 9.-10.11.2026 Brüsselis, Belgias. Lähetuse kulud kaetakse Europoli tegevust kontrolliva Euroopa parlamentaarse ühiskontrolli kohtumistega seotud Riigikogu lähetuste eelarvest. (konsensus: Andre Hanimägi, Anti Haugas, Maria Jufereva-Skuratovski, Madis Timpson).

(allkirjastatud digitaalselt)
Madis Timpson
juhataja

(allkirjastatud digitaalselt)
Selena Eenmaa
protokollija